

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 90 1969

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ.

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Tideström, Gunnar Brandell

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Hällbyg. 34 c, 752 28 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1970

handskrift, inte nådde ut till en större läsekrets (s. 264). Mängden av avskrifter tyder på att tryckta dikter kunde få stor spridning, ibland större än många tryckta. Det gäller inte minst Jakob Worms satirer, som finns även i flera svenska avskrifter.

Bernt Olsson

Per Wieselgren (utg.): *Brev till Georg Stiernhielm utgivna och kommenterade av Per Wieselgren med bistånd av Gerhard Bendz och Maria Widnär*. (Skrifter utgivna av Vetenskaps-societeten i Lund. 60.) Gleerup. Lund 1968.

Att ge ut en författares brev måste kännas som en halvmesyr. Gång på gång upplever utgivaren det otillfredsställande i att bara den ena parten får komma till tals. Vad säger ett brev som till största delen är ett svar på ett annat? Varför skriver författaren så till den ene men på ett helt annat sätt till den andre? Varje korrespondens har sin egenart, och den får man inte något grepp om, där bara den ena kontrahenten får tala.

Man förstår att Per Wieselgren, som tidigare på ett så förtjänstfullt sätt ederat Stiernhielms egna brev, nu också velat ge oss breven till Stiernhielm. Det är dock tyvärr ganska sällan både breven och svaren på dessa är bevarade. Någon egentlig korrespondens kan vi med hjälp av de bevarade breven inte få fram. Det förefaller heller inte som om Stiernhielm någonsin fört något som vore värt namnet korrespondens. Det fanns i vårt land knappast någon man av den kvalitet, att han skulle ha kunnat stå i ett givande förhållande som partner i en korrespondens med Stiernhielm. Men inte heller med utlänningar upprättade Stiernhielm någon korrespondens. Man kunde annars väntat, att han skulle ta upp kontakter med t. ex. de många lärda som några år samlades kring drottning Kristina. Men så är inte fallet. Förklaringen måste åtminstone till en del sökas hos Stiernhielm själv. Han förefaller inte ha haft behov av det tankeutbyte en korrespondens kunde ge. Den som vill lära känna Stiernhielm i hans filosofiska spekulation har inte mycket att hämta i breven, varken i hans egna eller breven till honom.

Skälet till utgivningen av breven till Stiernhielm är därför huvudsakligen ett annat än att få fram en komplett brevväxling. Källorna till Stiernhielms biografi är trots allt inte rikt flödande. Alla upplysningar, även de torftiga och indirekta, som breven till honom ger, är viktiga. Dessa brev är vidare till en del svåråtkomliga. Förintelsen har drabbat eller hotat att

drabba åtskilliga. En del av dem som Wieselgren nu publicerar hade varit borta, om han inte under Dorpatåren på 1930-talet sökt upp dem i de baltiska arkiven och låtit kopiera dem. Andra, som var kända vid 1900-talets början, är nu förlorade, och Wieselgren har inte kunnat ge oss annat än Stiernhielmsforskaren Swartlings excerpter ur dem. Det är med andra ord resultaten av en räddningsbragd, som presenteras i denna brevtgåva.

Av det sagda kan man ana vilka mödor som hopsamlingen av breven inneburit. Andra svårigheter har kommit till. Handstilarna har många gånger varit svårlästa. Då breven har skilda författare har editorn ingen hjälp av vana vid en handstil. Konstig stavning och andra egendomligheter utmärker flera av de tyska breven. Många brev är på latin, andra på ryska. Här har Wieselgren nödgats anlita de experter, som åberopas i titeln.

En mycket stor del av breven härrör från präster, ämbetsmän, bönder och kvinnor i Balticum under den tid Stiernhielm var verksam där som lantdomare, assessor i Dorpats hovrätt och vice direktör i livländska överkonsistoriet. Om Stiernhielm själv säger de väl inte så mycket. Men som dokument om livsvillkoren i den av krig nyligen härjade provinsen har de stor betydelse. Liknande gruvligheter kan man nog finna också i det egentliga Sverige under denna tid, men man får en bestämd känsla av att Östersjöprovinserna var vad vi skulle kalla ett u-land. När den riktiga bilden av stormaktstidens Sverige och dess vård av erövrade provinser en gång skall skapas, måste det ske med hjälp av brev som de prästen Keibelius tillställde Stiernhielm.

Litteraturhistoriskt intresse har några få brev. Dit vill jag då inte räkna det som prins Friedrich av Homburg skrev den 15.2.1662, trots att brevskrivaren är densamme som gett stoff åt Kleists stora tragedi. Däremot har detta brev sitt värde, genom upplysningar om vetenskapliga experiment, som prinsen tydligen var djupt intresserad av. Det litteraturhistoriskt viktiga brevet är det från Olaus Verelius i mars 1649, kort efter det han träffat Stiernhielm i Leyden. Verelius hade då, tydligen genom tredje man, fått i sin hand en avskrift av Hercules, som vid denna tid förelåg i sin första aldrig tryckta version. Verelius klagar över att han inte fått tillfälle att tala med författaren om hans dikt. Den har tydligen haft mycket att säga honom. Det är intressant att se vad i Hercules som fångat Verelius' uppmärksamhet. Det är det nationella, stråvan efter att skapa en svensk poesi. Verelius delar Stiernhielms motvilja mot det välska. Han ber ivrigt att Stiernhielm inte skall »undertrycka så utsökta ting utan offent-

liggöra vad som kan ge våra studier icke blott näring utan även fullkomning» (»ne eiusmodi delicias supprimere velis, sed in lucem emittas quod studia nostra non pascere tantum, sed et perficere queat»). Anade Verelius Stiernhielms tröghet härvidlag? Som bekant dröjde det nära 9 år, innan Hercules trycktes. Och under dessa år förefaller mycket få haft möjlighet att läsa dikten.

Detta är det ena brev där Hercules omtalas. Det andra är ett brev från Stiernhielms son Gustav till modern Cecilia, skrivet troligen en av de sista dagarna i april 1658. Gustaf berättar där att Stiernhielm »är i god gratie hoos H. K. M.t.t. så väl för Hercules som för sin Linea Carolina». Det mest anmärkningsvärda ligger emellertid inte i de upplysningar dessa brev ger — de är kända och nyttjade sedan länge. Det anmärkningsvärda ligger i att av alla de bevarade breven är det endast dessa två som talar om Stiernhielms författarskap och om litteratur överhuvud och av dem är endast det ena riktat till Stiernhielm. Det förefaller som om diktaren aldrig eller nästan aldrig diskuterade det ämne som ändå måste ha varit centralt för honom själv. Andra dokument ger samma bild. Se min uppsats *Mårten Pederson Blixencrons almanacksanteckningar* (Svensk litteratur-tidskrift 1967 s. 83 f.).

Vissa av de principer som följts vid textåtergivningen kan väl diskuteras, och kommentaren uppvisar en del nyckfullheter. Det förefaller t. ex. inte helt motiverat att belasta kommentaren med hela inlagan om Adelfruna (s. 90 ff.). Vissa andra upplysningar ter sig också tämligen överflödiga, medan man saknar andra. Några fel har jag funnit, men vill bara nämna ett. Pastorn Erasmus Pegius kallas (s. 146) »Den ondtyiske, dvs. estniske». Här skulle väl ha stått »otyske», vilket översätter brevet »Vndtyske».

Bernt Olsson

Glenn W. Hatfield: *Henry Fielding and the Language of Irony*. Chicago and London: University of Chicago Press 1968.

Henry Fielding och hans verk har under de senaste decennierna varit föremål för livlig forskning. Sedan 1952 föreligger F. Homes Dudden, *Henry Fielding. His Life, Works and Times* 1-2, en omfångsrik monografi på närmare 1200 sidor. En ny textkritisk edition av Fieldings verk, the Wesleyan Edition, är under arbete; ännu så länge har bara en del, som omfattar *Joseph Andrews*, utkommit (1967). Bland nyare större undersökningar av Fieldings romanteknik kan nämnas Andrew

Wrights *Henry Fielding. Mask and Feast* (1965) och Robert Alters *Fielding and the Nature of the Novel* (1968). Ett urval smärre studier finns samlade i *Fielding. A Collection of Critical Essays* (ed. Ronald Paulson; 1962) i serien *Twentieth Century Views*.

Glenn W. Hatfields undersökning tar sin utgångspunkt i Fieldings klagan, att »Several Words, in all Languages, have, with great Injustice been wrested and perverted /.../ and, by long Use and Corruption, been brought to convey Ideas foreign to their original Signification» (*The Champion*, 12.1.1740).

Hatfield menar nu, att Fielding och många av hans samtida såg ordens betydelseförändringar som ett allvarligt hot både mot språket och mot samhället. Det blev inte bara ett semantiskt problem utan också ett moraliskt: om orden regelbundet användes i lögnaktiga utsagor, blev de då smittade av lögnen? Eller om de i ett sammanhang förlorat sin mening, kan de då återfå den i ett annat? Som exempel kan man ta titeln »doctor», som ursprungligen betydde »lärdd man» men som enligt Fielding frikostigt annekterades av okunniga kvacksalvare. Eller ordet »honour», vars innebörd förflyckades och *korrumperades* i skilda sammanhang. Hatfield definierar som sin uppgift att undersöka »Fielding's attitude toward the corrupting word» eller snarare hans »attitude toward the word as both corrupting and corruptible» (s. 4). Hatfields tes är att Fieldings ironi är ett sätt att på en gång avslöja ordens korruption och samtidigt rädda dem från det förnedrande tillstånd i vilket de hamnat. »It is a way of speaking truth in a corrupt medium» (s. 6).

I sex kapitel genomför Hatfield sin undersökning. I de två första diskuterar han Fieldings principiella essayer i frågan (1739, 1743 och 1752) och Fieldings och hans samtids inställning till språkteoretiska frågor. Hatfield understryker också hur Fielding refererar till John Lockes språkteori.

Det tredje kapitlet heter »Language and Society» och uppftar närmre hälften av boken. Här visar Hatfield hur Fielding, påverkad av Lockes tes om hur språket missbrukas genom »the using of words without clear and distinct ideas; or, which is worse, signs without anything signified», genom hela sitt författarskap angriper de grupper i samhället som brukar språket till ovärdiga ändamål och därigenom förmår korrumpera det. Hatfield systematiserar dessa grupper i skribenter, politiker, medlemmar av »polite society» och vissa yrkesgrupper som jurister, medicinare och präster, och levererar en mäktig exempelsamling.

I detta sammanhang tar Hatfield också upp Fieldings förhållande till Richardson. Den se-